

Részletek

A steppelakók ősiszibek a városlakóknál és korábbiak azoknál.

A steppei élet a civilizáció és a városok alapja, s erőforrása

Említettük, hogy a steppelakók életmódjukban a nélkülözhetetlenül szükségesre szorítkoznak és nem képesek ennél többre, míg a városlakók életmódjukban és szokásaikban a luxus és a fényűzés (által kialakított) szükségletekkel törődnek. Nem kétséges, hogy a nélkülözhetetlenül szükséges megelőzi és korábbi annál ami a kényelmet és a fényűzést szolgálja, mivel az előbbi a gyökér, s az utóbbi a belőle sarjadó ág. A steppelakók (ezért) a városok és a városlakók kiindulópontja és korábbiak azoknál, mivel az ember elsődlegesen megoldandó feladata a nélkülözhetetlenül szükséges (előteremtése), s csupán akkor kerül sor a kényelemre és a fényűzésre, ha az előbbit biztosította magának. Eképpen a steppei élet keménysége megelőzi a városi élet elpuhultságát. Emiatt láthatjuk azt, hogy a városiasodás a steppelakó célja, amely felé törekszik, igyekezete révén megteremti azt. Mihelyt olyan javak birtokába jutott, amelyek lehetővé teszik számára a fényűzés feltételeit és szokásait, áttér a könnyű életmódra, és hagyja magát a város(i lét) kötőféke (által vezetni). Ez a helyzet minden steppei törzsszel. A városi emberben ellenben nincsen semmi hajlandóság a steppei életmód iránt, kivéve, ha a szükség készíti erre, vagy ha lemarad városa lakóinak életformájától.

Hogy a steppelakóknál keresendő a városi népesség eredete, s az utóbbiaknál régebbi múltjuk van, azt az is tanúsítja, hogyha bármelyik nagyváros lakosságát megvizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy lakóinak túlnyomó része a város környékének, vagy a hozzá tartozó falvak népességéből kerül ki; mikor jobban ment nekik, letelepedtek a városban, s rákaptak a városi népesség között divó kényelemre és fényűzésre. Ez pedig azt bizonyítja, hogy a városi életmód a steppeiből nő ki, az utóbbi annak alapja. Így értendő ez!

Minden steppei és városi népesség különbözik életmódjuk jellegében. Egyes nemzetségek (*ḥaiy*) nagyobbak másoknál, egyes törzsek nagyobbak más törzseknel, (úgy) egyes városok tágasabbak másoknál, bizonyos városok népesebbek (*akṭar ʿumrān^{an}*) más városoknál.

Világos lett, hogy a steppelakók létezése megelőzi a kis- és nagyvárosok létezését, s azok alapjául szolgálnak, továbbá az, hogy a kis- és nagyvá-

rosok létezése a fényűzés és a kényelem szokásaiból ered, amelyek későbbiek a megélhetés szükösségének a szokásainál.

(II 3): Q I,223–5; W 413–4)

A legyőzött kész örökké utánozni a győztest (mindenben), ami megkülönbözteti őt (fr̥ śī^čāri-hī): a külső megjelenésében, a vallásában, s minden egyéb állapotában és szokásában

Ennek az az oka, hogy (a legyőzött) mindig hisz annak a tökéletességében, aki legyőzte őt, s akinek engedelmességgel tartozik. Akár azért tartja őt tökéletesnek, mert mélyen beléivódott a tisztelete, akár azon téves vélekedésért, hogy engedelmissége nem vereségének természetes velejárója, hanem olyasvalami, ami kijár a győztes tökéletességének. Ha tévedése eluralkodik rajta, akkor meggyőződésé válik, s a győztes minden megnyilvánulását átveszi és megpróbál hasonlítani hozzá. Ez az utánzás.

Vagy úgy véli a lélek – Allah tudja –, hogy a győztes nem csoport-szolidaritása, s nem is erőssége révén szerezte meg fölötté az uralmat, hanem az általa vallott szokások és vélemények miatt. Ez ugyanolyan hibás vélekedés az uralom megszerzéséről, s ez is a korábbi következményekkel jár. Emiatt figyelhető meg, hogy a legyőzött állandóan hasonlítani akar a győzteshez a ruházkozásban, az utazás módjában, s a fegyverzet használatában és különböző fajtáiban, de mindenféle egyéb állapotában is.

Ez figyelhető meg abban is, ahogy a gyerekek az apjukhoz viszonyulnak. Látható, mennyire igyekeznek mindig hasonlítani hozzájuk. Ezt azért teszik, mert úgy vélik, hogy bennük testesül meg a tökéletesség. Vegyük szemügyre továbbá bármelyik vidék népességét: mennyire uralja őket általában az őrségnek és a központi uralom katonaságának a viselete (pusztán) azért, mert ők vannak fölöttük.

Ez odáig terjedhet, hogy ha egy nép fölött az egyik szomszédja szerzi meg a hatalmat, akkor a hasonulás és az utánzás nagymértékben elterjed közöttük is. Így van mainapság Andalusziában a galíciaiakhoz (*al-ǧalāliqa*: < Galicia, vagyis *pars pro toto* gyanánt: Andaluszia keresztény népessége – ford.) való viszonyulás terén. Az (andaluzsiai arabok) szemmel láthatóan hasonlítani akarnak hozzájuk a ruházkozásukban, megkülönböztető jegyeikben, s számos szokásukban és állapotukban. Odáig mennek ebben, hogy képeket festenek épületeik és házaik falára is. Aki a tudomány szemével szem-

léli ezt, az azt a következtetést vonja le, hogy mindezek az uralom jegyei. Allahé a parancsolás (Korán, 13:31, 30:4, 83:19 – ford.).

Ennek alapján gondolkodjunk el e mondás értelmén: „A köznép királya vallását követi.” Ez ugyanis (szorosán) idetartozik, mivelhogy a király uralkodik azokon (mindenben), akik alatta vannak. Az alattvalók pedig éppúgy utánozzák őt tökéletességének tudatában, mint a fiúk az apjukat, s a tanulók a tanítóikat.

(II 22): Q I,266–8; W 450–1)

A beduin (arabok) csak a sík vidéket tudják uralni

Ez amiatt van, mert vad természetüknél fogva rabló és garázdálkodó népség. Elrabolnak mindent, amire csak rá tudják tenni a kezüket, közben kerülnek a harcra és a veszedelmet, és sietve visszavonulnak legelőikre a sivatagra. Nem kezdenek támadást és nem harcolnak, csak akkor ha magukat kell megvédeniök. Minden erődítményt, vagy nehezen megközelíthető helyet otthagynak a könnyebb kedvéért, s nem támadják meg. Azok a törzsek, amelyeket nehezen megközelíthető hegyek védnek, biztonságban vannak pusztításuktól és garázdálkodásuktól. Ők ugyanis nem másznak meg miattuk dombokat, nem vállalnak nehézségeket, s nem teszik ki magukat veszedelmeknek. A sík vidékek azonban ha rátehetik a kezüket, nem védi katonaság, vagy gyenge a dinasztia, akkor az biztos zsákmány és szabad préda a számukra. Gyakorta intéznek rablóportyát és vonulnak (e vidékek) ellen, mivel ez könnyű a számukra. Végül e vidékek lakói meghódnak nekik, s aztán állandóan gazdát cserélnek a hatalom és a politikai vezetés ár-ápolmányaihoz megfelelően, mígnem civilizációjuk elpusztul.

(II 24: Q I,269–270; W 453)

A (beduin) arabok csak a próféta, a szentkultusz, vagy egyáltalában valami jelentős vallásos jelenség vallási színezetével jutnak királyi hatalomhoz

Ennek az az oka, hogy vad nép lévén, ők hajlamosak legkevésbé arra, hogy egymásnak engedelmeskedjenek, mivel durvák, rátartiak, nagyravágók és vetélkednek a vezetésben. Egyéni vágyaik ritkán esnek egybe. Ha azonban

a prófétaság, vagy a szentkultusz révén vallás(uk) van, akkor az lesz közöttük a határtiszta hatalom. A gőg és versengés tulajdonságai eltűnnek, és könnyen engedelmeskednek és egyesülnek (társadalmi szervezetben). Ez pedig amiatt van, mert összeköti őket a vallás, amely durvaságukat és rátartiságukat megszünteti, s irigységeiknek és vetélkedéseiknek határt szab. Ha támad közöttük egy próféta, aki buzdítja őket arra, hogy teljesítsék be Allah parancsát, megtisztítja őket a gyalázatos tulajdonságoktól, és ráveszi őket a dicsérendők követésére, és összegyűjti erejüket az igaz ügy kivívására, akkor (szilárd társadalmi szervezetben) egyesülnek, s megszerzik az uralmat és a királyi hatalmat. A beudinok ugyanis mindennek ellenére a legkészségesebbek az igaz ügy és a helyes út követésére, mivel természetüket nem csúfítja el a torz szokások és mentesek a gyalázatos jellemvonásoktól – ha nem tekintjük vad jellegüket. Ez (azonban) könnyen kezelhető és kész a jó befogadására, mivel megmaradt a kezdetleges velük született hajlamnál (*al-fitra al-ülā*), és ment még a rút és a rossz szokásoktól, amelyek kitörölhetetlen nyomokat hagynak a lélekben. „Minden gyermek természetes hajlammal születik” – ahogy ezt a korábban idézett *hadīt* megállapítja.

(II 26: Q I,273–4; W 456)

A királyi és az általános dinasztikus hatalmat csak a törzs/csoport és a csoportszolidaritás révén lehet megszerezni

Ennek, mint az első fejezetben megállapítottuk, az az oka, hogy a támadó és a védekezési készség a csoportszolidaritás révén van, lévén, hogy ebben lelhető fel az együttérzés, a harcra való készség, s az, hogy bárki vállalja a halált a másikért.

Aztán meg a királyi hatalom az nemes és kellemes tiszttség, amely minden világi jót, testi gyönyörűséget és lelki élvezetet egyesít magában és (emiatt) általában vetélkedés forrása. Ritkán esik meg, hogy bárki átengedné (önként) a társának – ehhez az kell, hogy legyőzzék őt, viszály támad tehát, amely háborúhoz vezet, összecsapáshoz, s az uralmat harccal döntik el. Mindebből semmi nem megy csoportszolidaritás nélkül – mint ezt már korábban említettük.

Ez azonban már egyáltalában nem érthető a hatalomért vetélkedő tömeg számára, mivel elfelejtették azt az időt, amikor a dinaszticiát kezdetben megalapították. Hosszú idő óta városi civilizációban nevelkednek, és számos

nemzedékük váltotta fel ott már egymást. Nem tudják, hogy mit cselekedett Allah, amikor a dinasztia kezdetét vette. Ők a dinasztia tagjait már úgy ismerik, hogy királyi hatalmuk aurája elválaszthatatlan tőlük, mindenki engedelmeskedik nekik, és hatalmuk egyengetése során nincs szükségük a csoportszolidaritásra. Az (emberek) nem tudják, hogyan volt kezdetben és a (dinasztia) alapítójának milyen nehézségekkel kellett szembenéznie. Különösen Andaluszia lakói feledkeztek meg a csoportszolidaritásról és hatásáról, mivel már hosszú idő telt el, s általában nincsen szükségük rá, lévén, hogy országuk megszűnt létezni, s a (törzsi) csoportok eltűntek belőle.

(III 1: Q I,278–9; W 461–2)

Minden dinasztianak meghatározott mennyiségű tartománya és területe van, amelyet nem léphet túl

Ennek az az oka, hogy azt a csoportot amelyhez a dinasztia tartozik, és azokat az embereket, akik mellette álltak és segítették a létrejöttében, azokat mindenképpen szét kell osztani a tartományokba és a határterületekre, amelyeket megszereztek, s uralmat nyertek fölöttük, mert ők védelmezik meg ezeket az ellenségtől s ők foganatosítják a dinasztia törvényeit, amelyek az adóbehajtásra, a korlátozos(ok)ra és egyebekre vonatkoznak. Ha pedig a csoportokat mind szétosztották a határvidékeken és a provinciákban, akkor szükségszerűen elfogynak. Ekkor érték el a provinciák végső kiterjedésüket, amely a dinasztia számára a határvidéket, területének a határt, s a királyi uralom központjának a szegélyét jelenti. Ha a dinasztia ezután még területgyarapító vállalkozásokba fog, akkor katonai védelem nélkül marad és helyzetét (bármikor) kihasználhatja az ellenség, vagy a szomszédja. Ennek káros következménye visszaüt a dinasztíára, mivel felháborodnak ellene, s kezdenek kevésbé tartani tőle. Ha pedig a (dinasztia) csoportja igen népes és maradnak még akkor is, ha jutott belőlük a határvidékekre és a tartományokba, akkor a dinasztianak még van ereje ahhoz, hogy a határán túl terjeszkedjen, míg csak a (határ)övezete el nem éri a végső kiterjedését.

Ennek az a természetes oka, hogy a csoportszolidaritás ereje a természetadta erők közé tartozik. Bármilyen cselekvés fakad egy erőből, abban (mindig) az erő (valóságos) jellege mutatkozik meg. A dinasztia a központjában erősebb, mint a határterületeken. Ha elérte a lehető legvégső határát, akkor nincs ereje és hatalma semmihez, ami azon túl van. Olyan ez, mint a

központjukból kiáradó fénysugarak, vagy ha valaki megérinti a vizet, akkor a felszínén egyre szélesedő körök. Ha (a dinasztia) kivénhed és elgyengül, akkor határai kezdenek összezsugorodni. Csupán a központja marad meg neki, míg nem Allah megengedi uralmának teljes pusztulását. Ekkor a központ is elpusztul. Ha pedig a dinasztit a központjában fosztják meg hatalmától, akkor már mit sem használ az, hogy megmaradtak a határvidékek, mivel azok nyomban semmivé válnak. A központ olyan mint a szív, belőle árad a (vitális) lélek. Ha a szívet (a központot) legyőzték és erőt vettek rajta, akkor a szélek veresége elkerülhetetlen.

Megfigyelhetjük ezt a perzsák dinasztíája esetében, amelynek a központja al-Madā'in (Seleucia-Ctesiphon) volt. Amikor a muszlimok bevették összeomlott mindenestől a perzsa uralom, s mit sem használt (uralkodójuknak) Yazdağird-nak az, hogy még a kezében voltak a határmenti tartományok.

Ennek az ellenkezője történt a bizánciak dinasztíájával Szíriában. Az ő központjuk Konstantinápoly, s amikor a muszlimok győzelmet arattak fölöttük Szíriában, visszavonultak központjukba, Konstantinápolyba, s nem ártott nekik az, hogy Szíriától megfosztották őket. Uralmuk mindaddig összefonódott vele, amíg Allah nem engedte meg annak megszűnését.

Figyeljük meg az arabok esetét is az iszlám kezdetén! (Törzsi) csoportjaik népesek lévén, igen rövid idő alatt meghódították a velük szomszédos Szíriát, ^CIrāq-ot és Egyiptomot. Aztán túlléptek ezen, (meghódítván) Nyugat-Indiát (*Sind*), Abesszíniát, Ifrīqīya-t, Mağrib-ot, majd Andalusziát. Miután szétszóródtak a tartományokban és a határterületeken, s mint katonák letelepedtek ott, a szétosztás során számuk teljességgel megfogyatkozott. Később már képtelenek voltak (további) hódításokra, s az iszlám uralma eljutott végső határáig, amelyet immár nem léphettek túl. A dinasztíának (e határoktól) kellett mindinkább visszavonulnia, amíg Allah nem engedte meg pusztulását.

Ez volt a dinasztíák helyzete később is. Mindegyik dinasztia (kiterjedése) azzal arányos, hogy sokan, vagy kevesen támogatják. Amikor ezek száma a szétosztás során kimerül, megszűnnek a további hódítások.

A dinasztianak ugyanolyan természetadta életkora van, mint az egyéneknek

Ismeretes, hogy az egyének életkora az orvosok és az asztronomusok szerint 120 év. Ezt az utóbbiak a nagyholdévnek nevezik. Ez az életkor minden nemzedéken belül különbözik a (csillagokkal való) kapcsolatoknak megfelelően. Van úgy, hogy több ennél, van úgy, hogy kevesebb. Bizonyos kapcsolatok (hatása alatt álló) emberek életkora éppen száz esztendő, másoké ötven, nyolcvan, vagy hetven, a szerint, hogy a kapcsolatok a megfigyelők számára mit mutatnak. A muszlim közösség életkora hatvan és hetven év között mozog, mint erről szó van a *hadit*-ban. A természetes életkort, a százhusz évet csak az égbolt furcsa helyzetei és ritka alakzatai idején lehet túllépni, mint ez Noé, továbbá az *Ād* és a *Tamūd* néhány tagja esetében megtörtént.

Noha (a csillagokkal való) kapcsolat szerint a dinasztiai életkora is különbözhet, mégis az esetek nagyrészében nem lépik túl a három nemzedék életkorát. Egy nemzedék egy átlagos életkorú ember ideje. Ez pedig negyven esztendő, amelynek során a növekedés és az érés eljut a tetőpontjához. Allah szavai szerint: „Amíg elérte ereje teljét és betölti a negyven esztendőt...” (Korán, 46:15 – ford.). Emiatt mondtuk azt, hogy egy ember élete az egy nemzedéknyi idő. Ezt megerősíti az, amit a sivatagban való bolyongásról mondtunk, amely Izrael népét sújtotta: ebben az esetben a negyven esztendő azt a célt szolgálta, hogy elpusztuljon az (akkor) élők nemzedéke, s felőjjön egy új, amely nem szokta meg a megaláztatást, s tudomása sem volt róla. Ez arra utal, hogy negyven esztendőt, vagyis egy ember életkorát kell számításba vennünk egy nemzedék idejénél.

Azt, hogy a dinasztiai általában csupán három nemzedéket élnek meg (a következő megfontolásból) mondtuk:

Az első nemzedék még őrzi a nomád életforma jellegét, a vadságot, a nélkülözést, a bátorságot, a ragadozó természetet, s a dicsőség megosztását. Emiatt a csoportszolidaritás ereje még csorbítatlan közöttük, harckészségük töretlen, rettegnek tőlük, s a többiek alávetik magukat uralmuknak.

A második nemzedék a királyi hatalom és a fényűző életmód révén áttért a nomád életformáról a városi civilizációra, a nélkülözésről a fényűző és kényelmes életre, a dicsőség megosztásáról annak egyvalaki által történő kisajátítására, míg a többiek már lusták ahhoz, hogy törekedjenek utána; és (felcserélte) a gőgösség teljét a hitvány megaláztatással. A csoportszolidaritás ereje már valamelyest megtörik és hozzászoknak az alázatossághoz és az engedelmességhez. Ám sokminden megmaradt még nekik a (régi jellegből),

mivel még érintkeztek az első nemzedékkel, közvetlen kapcsolatban voltak velük, megfigyelhették büszkeségüket, s azt, hogy törekszenek a dicsőségre, s készek a védelemre és (a támadás) elhárítására. Mindezt nem adhatják teljességgel fel, ha veszendőbe ment is sokminden belőle. Az a remény élte őket, hogy visszatérnek még az első nemzedék állapotai, vagy úgy vélekednek, hogy azok (valósággal) léteznek is közöttük.

A harmadik nemzedék már elfelejtette a nomád életforma és a kemény élet idejét, mintha az nem is lett volna. Elveszítik az erő és a csoportszolidaritás édességének (az ízét), mivel kemény kézzel uralkodnak fölöttük. A gyönyörökben való tobzódás miatt a fényűzés közöttük ölt végletes formákat. Létük elképzelhetetlen a dinasztia nélkül, olyanok lesznek, mint a nők és a gyermekek, akiket (másnak) kell megvédelmeznie. A csoportszolidaritás teljességgel elvész, s elfelejtik azt, hogyan kell megvédelmezniök magukat, hogyan hárítsák el (a támadást), vagy álljanak elő követeléseikkel. (Megkülönböztető) jelvényeikkel, megjelenésükkel, azzal, hogy lóháton közlekednek és tetszetős (hadi) ügyességükkel megtévesztik az embereket és mást mutatnak, mint a valóság. Mert rendszerint lóháton (is) gyávábbak az asszonyoknál, s ha valaki ellenük vonul, akkor nincs erejük ahhoz, hogy elűzzék őket. Az uralkodónak ilyenkor másokra kell támaszkodnia, olyanokra, akik tudnak harcolni. Növeli a kliensek és a kísérek számát, akik valamennyire segítenek a dinasztián. (Mindez addig megy), amíg Allah nem ad engedélyt a pusztulására, s eltűnik mindazzal együtt, amit magával hozott.

Amint látható, ez az a három nemzedék, amelynek során a dinasztia megöregszik és elhasználódik (W: lemarad). Emiatt vész el a negyedik nemzedékben (a leszármazásból fakadó) tekintély. Erről szó esett azzal kapcsolatban, hogy a dicsőség négy egymást követő nemzedékben található csak meg. Emellett természetes, elégséges és nyilvánvaló érvet hoztunk fel, ami a korábbi bevezetések során mondott előzetes megjegyzésekre támaszkodik. Ha ezt bárki figyelembe veszi, s igazságszerető ember, akkor nem fogja semmibe venni az igazat.

Mint említettük, e három nemzedék élettartama százhusz év. A dinasztiáknak többnyire nem is lehet több idejük, legfeljebb valamivel több vagy kevesebb – kivéve, ha nem merül föl útján valami akadály, s nem veszejt el őt valaki, aki igényt tart (a hatalomra). Ha az elagottság erőt vett rajta, s nem támad ilyesvalaki, (akkor nem történik még baj), de ha akad valaki, akkor a dinasztia nem talál már olyat, aki visszaverné őt. „Ha eljött az idejük, akkor sem késleltetni, sem siettetni nem lehet azt, egy órával sem” (Korán, 16:61 – ford.).

A dinasztia életkora eképpen egyezik meg egy ember életével: a növekedéstől a megállásig, majd a visszafejlődésig. Emiatt mondogatják az emberek, mint ismeretes, hogy a dinasztiai életkora százhusz év. Ez az előbbieket értelme.

Figyelmezzünk hát erre és olyan szabályként alkalmazzuk, amellyel pontosíthatjuk a leszármazási sorban az ősök/nemzedékek számát, ha valaki tudja az eltelt évek számát a kezdetektől, de kétsége támad az előbit illetően. Minden száz évben három öst lehet számolni. Ha ezen viszonyítási alapon az (évek száma) kimeríti az ősök számát, akkor (az eredmény) helyes. Ha egy nemzedék(nyi idő) hiányzik, akkor a számuk hibás és a leszármazási sorban eggyel többnek kell lennie. Ha ugyanennyivel több időről van szó, akkor egy ős kieshetett. Ugyanígy az ősök számából ki lehet számítani az évekét (ha az előbbi ismeretes. Ha figyelembe vesszük ezt, úgy találjuk, hogy többnyire helyes) (a zárójeles rész csak W 488-ban szerepel – ford.).

(III 12: Q I,305–9; W 485–8)

A dinasztiai fázisai, hogyan változik meg a nomád jelleg a különböző fázisokban

Tudni kell, hogy a dinasztia különböző fázisokon megy keresztül, és állapota meg-megújul. A dinasztia tagjainak minden fázisban olyan a jellemük, amelyet e fázis állapotai megkívánnak és minden másiktól különbözik. A jelleg ugyanis annak a konkrét formát öltött állapotnak a természetszerű következménye, amelyben létezik.

A dinasztia állapotai és fázisai rendszerint nem haladják meg az öt fázist.

Az első fázis a vágy-szülte győzelem, az ellenálló és a védekező legyőzése, s a királyi uralom megszerzése és elragadása a korábbi dinasztia kezéből. A dinasztia képviselője e fázisban a dicsőség megszerzése, az adó behajtása, s a javak megvédelése és megőrzése terén egyaránt népe példaképe. Még nem sajátít ki a maga számára előlük semmit, mivel így követeli meg ezt a még meglévő csoportszolidaritás, amelynek révén megragadhatták a hatalmat.

A második fázis az, amikor egyeduralkodó lesz (valaki), kisajátítja a maga számára a királyi uralmat, s megakadályozza a többieket abban, hogy az uralom megosztására, vagy elosztására gondoljanak. E fázisban a dinasztia uralkodója arra törekszik, hogy hozzá hú emberekkel vegye körül magát,

s kliensekre és kíséretre tegyen szert. Mindebben azért buzgólkodik, hogy megtépázza a saját csoportszolidaritását valló nemzetségtársai önbizalmát, akik ugyanabban a leszármazásban osztozkodnak, s akik ugyanúgy részt vettek a királyi uralom megszerzésében, mint ő. Távoltartja őket a hatalomtól, s nem engedi őket annak forrásaihoz, s valahányszor közel kerülnek azokhoz, visszaüzi őket a helyükre. Végülis a hatalom az ő családjában állapodik meg, s egyedül családtagjainak juttatja az általa kiépített dicsőséget. Annak érdekében, hogy népét magától távol és alávetettségben tartsa, legalább annyit, ha nem többet kell fáradoznia, mint elődjeinek, amikor az uralmat megszerezték. Mikor ugyanis elődjei távoltartották az idegeneket, ebben csoportszolidaritásukat osztó népük támogatta őket kivétel nélkül. Ez (az uralkodó) azonban saját rokonait tartja távol, s ebben csupán egy maroknyi idegen támogatja. Nem könnyű vállalkozásba fogott.

• A harmadik fázis a pihenés és a kényelem időszaka, amikor (az uralkodó) betakarítja a királyi uralom gyümölcsseit, amelyek iránt nagy hajlandóság van az emberi természetben. Ilyenek: a vagyongyűjtés, a halhatatlanságot (biztosító) emlékek (emelése) és a hírnév. Minden energiája kimerül abban, hogy behajtsa az adót, a bevételt és a kiadást egyensúlyban tartsa, a kiadásokat számontartsa, takarékosan gazdálkodjon velük, fényűző építményeket, hatalmas házakat, tágas városokat és messziről látható emlékműveket emeljen, megjutalmazza a különböző népek előkelőinek a küldöttségeit, s a törzsek főnökeit, és adományokat osszon szét az övéi között. További követői és kísérete helyzetét vagyonnal és ranggal erősíti, katonai szemlélet tart, a zsolddal nem takarékoskodik, s katonai juttatásait minden hónapban hiánytalanul kifizeti. Ennek van is látszatja a parádé napján ruházatukban, fegyverzetükben és jelvényeikben. Büszkélkedhet velük a békés dinasztiák előtt, az ellenséges dinasztiákat pedig megfélemlítheti. E fázis az utolsó, amikor a dinasztia uralkodóinak korlátlan hatalmuk van, ezekben a fázisokban ugyanis a saját megítélésük szerint járhatnak el, építhetik a maguk hatalmát, s kijelölhetik az utat az utódok számára.

A negyedik fázis az elégedettség és a béke időszaka. Ekkor az uralkodó elégedett azzal, amit elődei felépítettek. Békében él a többi hasonló uralkodóval. Betartja elődei hagyományait, pontosan a nyomdokaikban halad, s az általuk kitaposott utat tartja a követésre legméltóbb útnak. Úgy véli, hogy ha hagyományuktól eltérne, az uralma végét jelentené, mivel ők jobban tudták, hogy minek a révén építették fel a dicsőség (épületét).

Az ötödik fázis a pazarlás és a tékozlás időszaka. Ekkor az uralkodó a nyakára hág mindannak, amit elődei összegyűjtöttek. Elmerül a gyönyörök-

ben és az élvezetekben, s bőkezű a kíséretéhez és összejövelei alkalmával. Hitvány és kétes eredetű társakkal veszi körül magát, akiket fontos ügyekkel bíz meg, holott önállóan nem képesek megbirkózni azokkal, nem tudván, hogy mit kell (komolyan) elintézni és mit nem. Családja jelentős kliensei és elődjei kíséretének a romlására tör, amíg azok meg nem gyűlölik őt és felhagynak a támogatásával. Elvesztegeti a katonaságát is amiatt, hogy juttatásait a saját élvezeteire fordítja és már nem érintkezik közvetlenül velük, s nem ellenőrzi őket. Így aztán rombadönti mindazt, amit elődei megalapoztak, s elpusztítja azt, amit felépítettek. Ebben a fázisban jut el a dinasztia az elaggottság állapotába, hatalmasodik el rajta az a krónikus betegség, amelyből aligha fog felépülni, s amelyből nincsen gyógyulás. Végül elpusztul, amint azt kifejtjük azokkal az állapotokkal kapcsolatban, amelyeket tárgyalni fognunk.

(III 15: Q I,314–7/ W 393–6) *

Az adózás. A sok, vagy a kevés adózás oka

Tudnunk kell, hogy az adózás összege a dinasztia kezdetén a kevés adókiivetés (*wazā'i^C*) ellenére egészében sok, a végén pedig a sok adókiivetés ellenére egészében kevés. Ennek az az oka, hogy amikor a dinasztia a vallás hagyományait (*sunan*) követi, akkor csupán a vallásjogilag előírt kötelezettségeket követeli meg, tehát a (muszlimok) „alamizsnáját” (*šadaqa*), a földadót (*harāğ*) és a (nem-muszlimok) fejadóját (*ğizya*). Ez kevés adókiivetést jelent, mivel a vagyona kivett alamizsnaadó összege közismerten kevés. Ugyanez a helyzet a gabonára és a lábajószágra kirótt alamizsnaadóval (*zakāt*), a fejadóval, a földadóval és a vallástörvény által előírt összes kötelezettséggel. Ezeknek megvan a maguk határa, amit nem lehet túllépni.

Ha (a dinasztia) a hatalommal való alávetés (tagallub) és a csoportszolidaritás hagyományait követi, akkor kezdetben, mint erről szó esett, a nomád életforma jellemzi. Ez pedig megköveteli a türelmességet, a nemeslelkűséget, a mások iránti készséget, s az emberek javainak a megkímélését, s azt, hogy ritka esetektől eltekintve nincs bennük hajlandóság a javak megszerzésére. Emiatt csekély az egyes (emberre kirótt) kötelezettség és adókiivetés, amely együttesen alkotja az (adó) jövedelmet. Ha pedig az alattvalókra kirótt adókiivetések és kötelezettségek alacsonyok, akkor kedvet kapnak a munkára és serényen fognak tevékenykedni. A kevés adó miatt ugyanis a civilizációt gyarapító tevékenységek/népesség (*i^Ctimār*) megsokasodnak, s az

elégedettség bőségesen meghozza a hasznát. Ha pedig a civilizáció gyarapító tevékenységek/népesség megsokasodnak, akkor az (egyes emberek) kötelezettségeinek és adókövetéseinek a száma gyarapszik, s eképpen lesz sok az adó, amely ezek összessége.

Ha a dinasztia tartós életű lesz, s uralkodói rendre-sorra követik egymást, akkor kifinomult eszeség fogja jellemezni őket. A beduin életforma a maga egyszerűségével, türelmes és elnéző jellegével eltűnik, s átadja helyét a királyi uralomnak, amely zsarnoki, s a civilizációnak, amely kifinomult eszeségre ösztönöz. A dinasztia tagjait ekkoriban a rátarti okosság légköre fogja jellemezni. Elmerülnek a bőségben és a fényűzésben, s ennek következtében szokásaik és szükségleteik megsokasodnak. Emiatt aztán szaporítják a kötelezettségeket és az adókövetéseket, amelyekkel megterhelik az alattvalókat: a földműveseket és a parasztokat, s az összes adófizető népet. Minden egyes kötelezettséget és adóterhet alaposan fölemelnek, hogy nagyobb legyen az adóbevételük. Különböző vámokat vetnek ki a kereskedelmi ügyletekre, s mint megemlítjük majd, még a kapukra is. Aztán ezek az adókövetések fokozatosan növekednek annak megfelelően, ahogy a dinasztia fényűző szokásai sokasodnak, szükségleteik szaporodnak, a kiadás pedig ezek miatt emelkedik. Végül a kötelezettségek súlyosan ránehezednek az alattvalókra és meggörnyeszítik őket. Hovatovább kötelező szokássá válnak, mivel a növekedések fokozatosan történtek, s már nem tudja senki sem pontosan, hogy ki emelte föl, vagy vetette ki azokat. Szilárd formát öltenek, s kötelező szokássá válnak az alattvalók számára.

Mikor a növekedés túllépi a méltányosság határát, akkor elmege az alattvalók kedve a civilizációt gyarapító tevékenységektől, mivel ha összehasonlítjuk a hasznukat és a nyereségüket a kötelezettségeikkel, akkor a csekély haszon miatt elvesztik minden reményüket. Emiatt sokan teljességgel felhagynak a civilizációt szolgáló tevékenységekkel. Az ő adóhányaduk csökkenésével pedig megcsappan az egész adóbevétel is. Ilyenkor, ha látják az adóbevétel csökkenését, akkor felemelik a (megmaradt) kötelezettségek összegét, mert úgy vélik, hogy ezzel helyreáll az egyensúly. Végül a kötelezettségek és a kivetett adók olyan ponthoz jutnak el, hogy ez már lehetlenné tesz minden hasznot (az alattvalók számára), mivel a civilizációt szolgáló tevékenység sok ráfordítást követelne, ugyanakkor pedig az adók magasak, s a remélt haszon teljességgel kilátástalan. Az adóbevétel összege egyre csökken, ugyanakkor az egyes kötelezettségek és adókövetések folytonosan növekednek, mivel úgy vélik, hogy ez orvosolja az összjövedelem (hiányát). Végül aztán, hogy reménytelenné váltak a civilizációt gyarapító tevékenység-

gek, rombadől a civilizáció is. Ennek súlyos következménye pedig a dinasztíát sújtja, mert e tevékenység hasznát ő fölözi le.

Ha ezt megértjük, akkor már tudjuk azt, hogy a civilizációt gyarapító tevékenységek leghatékonyabb ösztönzője az, ha amennyire csak lehet, csökkentik a kötelezettségek mértékét azokra nézvést, akik e tevékenységet végzik. Ennek révén jön létre lelkük zavartalan békessége, mert bízhatnak benne, hogy tevékenységüknek meglesz a haszna.

(III 36: Q II,79–81; W 667–9)

Az uralkodó kereskedelme káros az alattvalók számára és tönkreteszi az adózást

Tudnunk kell, hogyha a dinasztíának – mint említettük – megcsappan a jövedelme a fényűző életmód, a sokféle szokás, továbbá amiatt, mert az adózásból származó bevétele már nem fedezi a szükségleteit és a költségeit, ilyenkor, hogy javait és adóbevételét megnövelje, szorultságában vámmilletékeket vet ki az alattvalók piacon értékesített termékeire. Erről szó esett az előző részben. Ha pedig már korábban is bevezettek ilyen vámokat, akkor ezeket növeli. Időnkint kínzásnak veti alá a kormányzókat/hivatalnokokat és adószedőket és szerzeményeik egy részét kicsikarja tőlük, miután látja, hogy az adóbevételből sokkal nagyobb haszonra tettek szert, mint amit a kimutatások tartalmaznak.

Előfordul az is, hogy az adóbevétel növelése végett az uralkodó a maga érdekében beleavatkozik a kereskedelembe és a földművelésbe. Látja ugyanis, hogy a kereskedők és a parasztok csekély javaik ellenére haszonra és (jó) termésre tesznek szert, továbbá azt, hogy a nyereség a befektetett pénzvagyonnal (*ru'ūs al-amwāl*) arányos. Elkezd hát állatokat és terményeket szerezni, hogy haszonnal forgassa azokat, s ennek révén árucserébe bocsátkozhasson, s ő is részt vegyen azokkal a piacok forgalmában. Úgy véli, hogy ezáltal bőségesebb (adó)bevételhez jut, s növeli a hasznát. Ez azonban súlyos tévedés, mert többféle módon megkárosítja az alattvalókat.

Először is a parasztok és a kereskedők akadályokba ütköznek az állatok és a termények vásárlása során, s hogy olcsón jussanak hozzá (tevékenységük) tárgyaihoz. Az alattvalók ugyanolyan, vagy majdnem azonos szinten állnak a javakat illetően. Az egymás közötti konkurrencia (*muzāhama*) teljesen, vagy csaknem teljesen felemészti a készleteiket. Ha pedig az uralkodó

is megjelenik közöttük a színen, mint konkurens fél a maga sokkal nagyobb gazdagságával, akkor senki nem fogja megvalósítani a célját, ami pedig a szükségből fakad, s ennek következtében csüggedés és elkeseredés lesz úrrá rajtuk.

Aztán pedig az uralkodó (a termények és a termékek) nagyrészt ép-penséggel rá is teheti a kezét, ha úgy tartja a kedve, akár erőszakkal, akár alacsonyabb árat szabva. Hiszen senki nem mer versengeni vele a vásárlás-ban, s így az eladó számára leszorítja az árat.

Ha beértek a földművelés termékei és hozadékai, így a gabona, a se-lyem, a méz, a cukor, vagy bármi más, s a csere minden egyéb tárgya is ösz-szegyűlt, akkor az uralkodó – a dinasztia kiadásai miatt – nem várhatja meg azt a helyzetet, amikor a piacokon legkelendőbbek az áruk, hanem arra kényszeríti e foglalkozások végzőit, a kereskedőt és a parasztot, hogy (nyom-ban) adják el a termékeket, mégpedig olyan áron, ami számára a legkedve-zőbb. Azoknak pedig ennek során kimerül a pénzvagyonuk, s a kezükben maradt árut nem tudják értékesíteni. Tétlenségre lesznek kárhóztatva, s nem forgathatják (a termékeket), amely hasznukat és megélhetésüket bizto-sította. Előfordul, hogy valamelyes készpénzre van szükségük, s ilyenkor el-kötyavetyélik a termékeket a legalacsonyabb áron is, amikor pedig pang a piac. Ha ez a kereskedő és a paraszt számára többször megismétlődik, akkor pénzvagyona elvész, s abba kell hagynia tevékenységét.

Ha ez nem szűnik meg, hanem többször ismétlődik, akkor az alattva-lókat nyomorúság és szükség sújtja, nyereségük odatesz, s emiatt kedvük-szegetten fölthagynak teljesen a serény munkálkodással. Ez pedig az (adó)-bevétel elapadását jelenti. Az adó túlnyomó részét ugyanis a parasztok és a kereskedők szolgáltatják, különösen azután, hogy bevezették a vámilletéke-ket, s ezek révén növekedett a bevétel. Ha a parasztok fölthagynak a földmű-veléssel, a kereskedők pedig a kereskedéssel, akkor az adóbevétel vagy tel-jességgel megszűnik, vagy katasztrófális módon megcsappan.

Ha az uralkodó összehasonlítja az adóbevételét azzal a kevés haszon-nal, amit (a saját kereskedelme révén) szerez, akkor az utóbbit a kevésnél is kevesebbnek fogja találni az előbbihez képest. Aztán meg, ha (e tevékenysé-ge) haszonnal járna, akkor is megfosztaná őt adóbevétele egy részétől, attól, ami az adás-vételből származik. Elképzelhetetlen ugyanis, hogy (a saját tevé-kenységét is) vámmal sújtja. Ha viszont ezeket a tevékenységeket más bo-nyolítaná le, akkor azok nyereségére adózás címén juthatna hozzá.

E jelenség tehát keresztezi a civilizáción munkálkodók tevékenységét, s fogyatkozásuk és pusztulásuk a dinasztia felbomlását okozza. Ha az alattva-

lók ugyanis nem gyümölcsöztetik a javaikat földműveléssel és kereskedelemmel, akkor a kiadásaik megfogyatkoznak és kimerülnek. Ezt jól meg kell értenünk!

A perzsák csak olyasvalakit tettek királlyá, aki a királyi család tagja volt. Továbbá azt választották közülük, aki erényes, hitbuzgó, művelt, bőkezű, bátor és nemeslelkű volt. Ezekután feltételnek szabták neki, hogy igazságos legyen. Nem lehetett semmi mestersége, nehogy megkárosíthassa szomszédait, s nem kereskedhetett, mert akkor kedve kerekedhetne felemelni a termékek árát. Nem fogadhatott rabszolgákat sem szolgálatába, mert azok semmi jót és üdvöset nem tanácsolhatnak.

Tudnunk kell, hogy az uralkodó javait és vagyonát egyes-egyedül az adózás növeli-gyarápítja. Ez pedig csak akkor történhet, ha igazságosan bánnik a javakkal bíró emberekkel és tekintettel van rájuk. Ez hozza meg a vállalkozókedvüket és készségüket javaik gyümölcsöztetésére és gyarápítására. Az uralkodó adója pedig ettől hízik. Mindaz, ami ezen kívül van, lett légyen az kereskedelem, vagy földművelés, az az alattvalók gyors romlását okozza, az adózást tönkreteszi, a civilizációs tevékenységet pedig leszűkíti.

Azok az emírek és más hatalmasok, akik kereskedelmi és földműves vállalkozásokba bocsátkoznak, eljutnak odáig, hogy felvásárolják a gabona neműt és a különböző termékeket tulajdonosaiktól, akik felkeresik őket, mégpedig olyan áron, amit tetszésük szerint szabnak meg. Aztán a megfelelő időben ugyancsak ők adják el az alattvalóknak (megint csak) az őáltaluk megszabott áron. Ez (a tevékenység) még súlyosabb következményekkel jár az előbbinél, s hamarabb tönkreteszi az alattvalókat s bomlasztja fel életfeltételeiket. Gyakorta az bírja rá az uralkodót ilyesmire, aki e mesterségek, tehát a kereskedelem és a földművelés üzöi közül érintkezik vele, mivel (az illető) ebben a mesterségben nőtt fel. Ráveszi az uralkodót erre, ám azért, hogy a maga számára kamatoztathassa, s célját, a gyors vagyonszerzést megvalósítsa, mert olyan kereskedelmi haszonra tehet szert, amit semmiféle adó és vámilleték nem terhel. Ez utóbbi miatt gyarapszik kiváltképpen a vagyon, s így lehet leggyorsabban gyümölcsöztetni. Nem is érti, hogy az uralkodót micsoda kár éri az adóbevétel megfogyatkozásával. Az uralkodónak óvakodnia kell az ilyenektől és ügyet sem kell vetnie buzgolkodásaikra, amely az adózásra és uralmára gyaránt ártalmas.

(III 38: Q II,83–7; W 671–4)

A dinasztiak korábbiak a kisebb és nagyobb városoknál, ezek másodlagosak a királyi uralomhoz képest

Ennek az a magyarázata, hogy az építés és a várostervezés a városi civilizáció célkitűzései közé tartozik, amelyre korábbi említésünk szerint a fényűzés és a nyugalom ösztönöz. Ez pedig későbbi a nomád életmódnál és tendenciáinál. A városok továbbá emlékműveikkel, nagy épülettömegeikkel és építményeikkel tömegek és nem egyes emberek számára készülnek. Ehhez munkáskezek tömegére és nem kis együttműködésre van szükség. Ez nem tartozik azon szükségszerű dolgok közé, amelyek az emberek számára általánosan érvényes kényszert jelentenének, s amelyre elűzhetetlen hajlammal kellene törekedniük. Éppen ellenkezőleg, kényszeríteni és hajtani kell őket erre, s vagy az uralkodó botjától üzelve cselekszenek így, vagy a jutalomtól és a fizetségtől ösztönözve, amelyet nagysága miatt csak a királyi uralom és a dinasztia tud előteremteni. Eképpen a kis és a nagy városok megtervezéséhez és felépítéséhez elengedhetetlen a dinasztia és a királyi uralom.

Ha a város annak építője elképzelései alapján — figyelembevétel az éghajlat és a földrajzi környezet követelményét — annak rendje és módja szerint felépült, akkor a dinasztia élettartama szabja meg a városét. Ha a dinasztia rövidéletű, akkor annak elmúltával a városban is megáll az élet, a civilizáció visszafejlődik és elpusztul. Ha a dinasztia hosszúéletű, s van bőven ideje, akkor az épületek egymás után emelkednek a városban, a tágas lakóházak gombamódra szaporodnak, a falak (W: piacok) mind messzebbre nyúlnak. A város alapterülete annyira kiterjedhet, hogy szinte már felmérni sem lehet, ahogy ez Bagdad és más hasonló városok esetében megtörtént.

Al-Hatīb (al-Bagdāī, a.H.392—463 1002—1071 — ford.) említi (Bagdad) Történetében, hogy Bagdad fürdői al-Ma'mūn korában 65.000-et számoltak. Bagdad (persze) mintegy negyven közeleső kis és nagy várost egyesített magában. Népes lakossága (*ʿumrān*) miatt nem is lehet egy városnak tekinteni, melyet egy fal vett volna körül. Ugyanez volt a helyzet a muszlim közösség idején Qayruwān-nal, Córdoba-val és Mahdīya-val. Így van ez, értesülésünk szerint, Kairó városával is korunkban.

Ha a várost emelő dinasztíának vége szakad, akkor előfordul, hogy a városkörnyéki hegy- és síkvidékek olyan steppét alkotnak, amely a civilizációt állandó tartalékkal láthatja el. Ez biztosíthatja a város fennmaradását, amely eképpen túlélheti a dinasztíát, miként ez megfigyelhető Magribban Fez és Bigāya (Bougie) esetében, s (az arab) Keleten a nem-Arab ʿIrāq-ban,

amelyekben a civilizáció a környező hegyek révén fennmaradt. Mikor ugyanis a steppelakók életkörülményei elérték a könnyű élet és a javak megszerzésének a határát, akkor állapotuk az emberi természetnek megfelelően nyugalomra és kényelemre ösztönzi őket. Letelepsznek hát a kis és a nagy városokban és (városi) népességgé válnak.

Előfordulhat azonban, hogy az (elpusztult dinasztia által) alapított városnak nincs (tartalék)anyaga, amely támogathatná a civilizációt a steppelakók állandó áramlása révén. Ilyenkor a dinasztia pusztulása megfoszthatja a várost oltalmától, megőrizni immár nem lehet, s civilizációja fokozatosan megszűnik. Végül lakói szétszóródnak, s a város rommá válik. Ez történt Egyiptomban (Fusṭāt-tal ?), Bagdadban és Kūfában az (arab) Keleten, s Qayruwān-nal, Mahdiyya-val, s a Banū Hammād Qal^c-jával Magribban, s a többi hasonló várossal. Ezt jól meg kell értenünk!

Megeshet az is, hogy az eredeti alapítók kipusztulása után egy új uralkodó, s egy másik dinasztia telepszik le. Ezt választják székhelyüknek, s így nincs szükségük arra, hogy letelepedésük számára új várost alapítsanak. A dinasztia eképpen megoltalmazza a várost, és életkörülményeinek és fényűzésének növekedésével a város házai és épületei is gyarapodni fognak. Így a civilizációja segítségével új életre támasztja a várost. Ez történt a korabeli Fez-zel és Kairóval.

(IV 1: Q II,201–3; W 829–831)

Árak a városban

Tudnunk kell, hogy minden piac ellátja az emberek összes szükségleteit, így a létszükségleteket: az élelmiszerek közül a búzát, az árpát, s a hasonlókat, a babot, a különböző borsófajtákat, s a többi ehető zemes növényt, továbbá az egészséges táplálékokat, mint a hagymát, a fokhagymát és más efféléket. (Gondoskodik) a kényelmet és a fényűzést szolgáló szükségletekről, így a fűszerfélékről, a gyümölcsökről, a ruhafélékről, a használati eszközökről, az utazási alkalmatosságokról, s mindenféle építményről. Ha egy város növekedni kezd, s népes lakossága van, akkor a létfenntartáshoz szükséges élelmiszer, s a hozzá hasonló dolgok ára alacsony, a fényűzési termékek, mint a fűszerfélék, a gyümölcsök, s minden ezzel járó cikk ára viszont magas. Ha egy város lakossága gyér, s civilizációja fejletlen, akkor éppen ellenkező a helyzet.

Ennek az az oka, hogy a gabonafélék a létfenntartáshoz szükséges táplálékok közé tartoznak. Igen nagy kereslet mutatkozik ezért a beszerzé-

sükre. Nem is hanyagolja el senki azt, hogy (készletet gyűjtsön) a maga és a családjáé élélmé számára egy hónapra, vagy egy évre. Eképpen a gabonafélék beszerzése az egész város népességét, vagy túlnyomórészét általánosan jellemzi a városban éppen úgy, mint a környékén. Ez szükségképpen így van. Mindenki, aki ellátja magát étellel, jelentős fölösleget halmoz föl, ami több mint amennyire neki és családjának szüksége van, s a város számos lakójának a szükségletét fedezné. Nem vitás tehát, hogy a város lakosságának ételfölszögek lesz. Emiatt ezek ára többnyire alacsony, kivéve azokat az ételket, amikor valamilyen égi csapás sújtja (a gabonaféléket). Ha az emberek efféle csapások miatti félelmük nem halmozna föl az ételt, akkor azt ingyen, minden ellenszolgáltatás nélkül lehetne szétosztani, mivel a szaporacivilizáció miatt mindez bőségesen áll rendelkezésükre.

A kényelmet szolgáló egyéb dolog, mint a fűszerek, a gyümölcsök és minden ilyesmi nem tartoznak az általános szükségletek közé, s ezek biztosítása nem köti le a város egész lakosságának, de még nagy részének sem a munka(erejét). Ha a város növekszik, civilizációja/népessége bőséges, s a fényűzés nagyban dívik, akkor az efféle kényelmet szolgáló termékek iránt nagy a kereslet, s mindenki igyekszik helyzete szerint minél több efféle dolgot felhalmozni. Ennélfogva a szükségletekhez képest mindezekből nagy hiány fog mutatkozni. Sokan fognak alkudozni ezekért, de kevés lesz a kínálat. Mindenféle elképzeléssel tülekedni fognak (ezekért) az emberek, s akik a bőséghez és a luxushoz szoktak, azok a mértéktelen pazarlástól sem riadnak vissza, csakhogy hozzájussanak, mert nekik mindenki másnál nagyobb szükségük van ezekre. Mint látható, emiatt felszöknek az árak.

A gazdag civilizációval/népességgel rendelkező városokban ugyanez vonatkozik a mesterségekre és a munka(erőre). Ezek drágaságának három oka van. Az első az, hogy nagy a szükséglet irántuk amiatt a jelentőség miatt, amire a kiterjedt civilizáció/népesség következtében a fényűzés szert tett a városban. A második az, hogy a munkavégzők ugyancsak sokra tartják a szolgáltatásokat és azt, hogy efféle mesterségekre adják a fejüket, hiszen a sok étel miatt könnyű a megélhetés a városban. A harmadik ok az, hogy sok a fényűzéshez szokott ember, s ezeknek nem csekély igényük van mások foglalkoztatására, arra, hogy a kézművesek kezemunkáját felhasználják. Ennek érdekében többet fizetnek nekik munkájuk/termékük értékénél, mivel versengenek abban, hogy csupán a maguk számára sajátítsák azt ki. A munkások, a kézművesek, s a mesteremberek pedig ugyancsak rátartiak lesznek, s munka(erejük) drága lesz. A város lakói rengeteget költenek erre.

A kicsiny, gyéren lakott városban kevés az étel, mivel kevés a mun-

ka(erő), s mert a város kicsisége miatt tartanak az élelmiszerhiánytól. Ezért aztán nem adják ki a kezükből azt, amihez hozzájutottak, s fölhalmozzák. Nem egykönnyen lehet náluk ilyesmire hozzáférni, s aki valamiképpen hozzá szeretne jutni, annak drágán kell megfizetnie. A kényelmet szolgáló dolgok iránt sincs szükséglet, mert kevesen vannak, s életkörülményeik esetlegesek. Emiatt pang náluk a piaci forgalom, s az árak ennek folytán alacsonyak.

Az élelmiszerek árában bennefoglaltatnak azok a vám- és egyéb kötelezettségek, amiket a szultán számára szednek a piacokon és a városkapuknál, továbbá amiket az adószedők rónak ki maguk számára a termékekből/csereügyletekből várható haszonra. Emiatt az árak magasabbak a városban, mint a steppén, mivel ott a vám- és egyéb kötelezettségek csekélyek, vagy nincsenek is. A városokban annál számosabbak ezek, különösen a dinasztia végéfelé.

Az élelmiszerek árában szerepelhet a mezőgazdasági megművelés ráfordítása is, s ezt figyelembe vehetik ezek áraiban. Ez történt a korabeli Andalusziában. A keresztények elűzték őket a tengerparti vidékekre, amelyek egyenetlen talaja nem alkalmas földművelésre, s csak igen nagy fáradsággal lehet növényt természetni rajta. Mivel elfoglalták tőlük a jó talajt és a könnyen művelhető földet, kénytelenek voltak (nem kis erőfeszítéssel) kezelni ezeket a földeket és területeket, hogy följavítsák növényzetüket és mezőgazdasági művelésüket. E tevékenység költséget, munkaerőt és anyagokat, így trágyát és egyéb ráfordításokat igényelt. Így a földművelésük jelentős költséggel járt és ezt az áraikban is figyelembe vették. Andaluszia vidéke eképpen drága lett, amióta a keresztények elűzték a muszlimokat a tengerparti vidékre, amit ők tettek megművelt területté. Ha az emberek azt hallják, hogy az ő vidékükön drágaság van, akkor úgy vélik, hogy ez amiatt van, mert a földjükön kevés az élelmiszer és a gabonaféle. Ez azonban nem igaz. Tudomásunk szerint a civilizált népek között ők törődnek legtöbbet a földműveléssel, s nekik van a legnagyobb jártasságuk is benne. Kevés olyan ember van közöttük – lett légyen a hatalom (*sultān*) birtokosa, avagy tartozzon a köznéphez –, akinek ne lenne egy *faddān* (= 6368 m² – ford.) területe, vagy valamennyi szántóföldje, s ne művelné azt. Kivételt képez a néhány kézműves és mesterember, s azok, akik az országba vetődnek, hogy a szent háborúban küzdjenek. A szultán ezért támogatás gyanánt juttatást utal ki számukra, amely élelmiszerekből és takarmányból áll. A gabonafélék drágaságának az oka náluk tehát az, amit említettünk.

A berberek vidékén éppen ellenkező a helyzet, lévén, hogy talajuk

(Ciqoi Bai!)

könnyen művelhető, s földjük jó. Így aztán egyáltalában nincs szükségük különböző ráfordításokra a föld megművelésében, amelyet nálunk nagyban űznek. Emiatt az ő vidékükön az élelmiszerek ára alacsony.

(IV 12 Q II,239–242; W 863–6)

A vagyonos városlakóknak szükségük van rangra és védelemre

Ez azért van, mert ha egy városlakónak nagy a pénzvagyona, sok ingatlant és birtokot halmozott föl, mindenkinek a szemében a város leggazdagabb embere lett, gondatlan életkörülményeit a fényűzés szokásai jellemzik, s mindebben vetélytársa lesz az emireknek, akkor szálka lesz azok szemében. Miután pedig az agresszió az ember természetében van, szemet vetnek arra, ami a birtokában van, elkívánják azt tőle, s minden lehetséges csel-fogást kieszelnek, hogy valamilyen uralkodói döntés csapdájába tudják csalogatni, s kitaláljanak valami nyilvánvaló ürügyet, hogy megbüntethessék, s megfoszthassák vagyonától. A legtöbb uralkodói döntés általában igazságtalan, hiszen a tiszta igazságosság csak a vallásjogtól vezérelt kalifátusban létezett, ami pedig igen rövid ideig tartott. Muḥammad szavai szerint: „A kalifátus harminc esztendeig fog utánam tartani, azután zsarnoki királyi uralommá válik.” Ilyenkor tehát a civilizáción/népességen belül feltűnően vagyonos és gazdag embernek mindenképpen szüksége van védelmezőkre, akik megvédik őt és rang(os emberre), akire rábízhatja magát. Ez lehet az uralkodó rokona, bizalmas embere, vagy lehet valamilyen csoportsszolidaritás, amelytől a szultán tart. Ennek az árnyékában meghúzhatja magát és biztonságban élhet a váratlan támadásoktól. Ha nem tud ilyenre szert tenni, akkor szabad prédájává válik a különböző csel-fogásoknak és az uralkodók ürügyeinek.

(IV 16: Q II,249–250; W 871)

*A mindennapi megélhetés (rizq) és a szerzés valósága és magyarázata;
a szerzés az emberi munka (ellen)értéke*

Tudnunk kell, hogy az embernek természettől fogva szüksége van táplálékra és ellátásra élete minden állapotában és időszakában, felseerdülés-től kezdve ereje teljéig és öregségéig. „Allah a mindenben bővelkedő és ti

vagytok a szűkölködők” (Korán, 47:38 – ford.). Allah teremtett az ember számára mindent, s adományozta neki, ami a világon fellelhető, amint ezt könyvének (a Koránnak) nem egy verse (tanúsítja). „Szolgáltatotokra rendelte (Q: teremtette) mindazt – mondta –, ami az egekben és a földön található.” (Korán, 45:13 – ford.). „Szolgáltatotokra rendelte a Napot és a holdat.” (Korán, 14:33 – ford.). „Szolgáltatotokra rendelte a tengert.” (Korán, 45:12 – ford.). „Szolgáltatotokra rendelte a hajót.” (Korán, 14:32 – ford.). Szolgáltatotokra rendelte az állatokat (pontosan így nem, de hasonlóan ld. Korán, 16:5, 36:71; 41:79 – ford.). Az ezt tanúsító verseknek se szeri se száma.

Az ember kiterjeszti kezét a világ fölé, s ami benne van, mivel Allah általa képviselteti magát. Az emberek kinyújtják a kezüket (hogy szerezzenek), s ez alól nem ment egyikük sem. Ami azonban valamelyikük osztályrészül jut, ahhoz a másik csak ellenszolgáltatás fejében juthat. Ha az ember ön maga ura és maga mögött hagyta a gyengeség korszakát, akkor haszon-szerzésre törekszik, hogy abból, amit Allah osztályrészül adott, kifizethesse – szükségleteit és követelményeit kielégítendő – azok ellenértékét. Allah szavai szerint: „Allahnál keressétek a (mindennapi) megélhetést!” (Korán, 19:71 – ford.).

Ehhez néha erőfeszítés nélkül is hozzájut, mint például a földművelésre kedvező eső és más hasonló (körülmények) révén. Ez azonban csupán segítségzárba megy, s – mint erről szó lesz – elengedhetetlen mellette az ember erőfeszítése is. A különböző szerzemények, amelyekre szert tesz, biztosítják a megélhetését, ha azok arányosak követelményeivel és szükségleteivel, ám felhalmozott javak (*riyāš wa-mutamawwal*) lesznek, ha meghaladják azokat. Ha ennek az elsajátított, vagy megszerzett (javaknak) a hasznára valaki szert tesz, s azok gyümölcset ő élvezi, elköltvén azt érdekeinek és szükségleteinek megfelelően, akkor azt megélhetésnek (*rizq*) nevezzük. A próféta szavai szerint: „Csupán az a tiéd a javadból, amit megettél és elfogyasztottál, viselted és elnyűtted, vagy alamizsnálkodtál és elköltötted.” Ha azonban érdekei és szükségletei érdekében semmiféle hasznot nem húz belőle, akkor nem nevezhető megélhetésnek. Azt, amit valaki igyekezete és erőfeszítése révén birtokol, szerzeménynek/haszonnak (*kasb*) nevezzük. Ilyen például az örökség, amit az elhunyttal kapcsolatban szerzeménynek, nem pedig megélhetésnek nevezünk, mivel nem húzott belőle hasznot. Ám megélhetésnek nevezendő akkor, ha az örökösök hasznát veszik. Ez a megélhetés elnevezésének igazi értelme az igazhitű muszlimok (*ahl as-sunna*) körében.

A mu^ctaziliták a „megélhetés” elnevezés feltételének azt kötötték ki,

hogy birtoklása jogos legyen. Ha véleményük szerint a birtoklás nem(jog-szerű), akkor nem nevezhető megélhetésnek. A jogtalanul szerzett, vagy tilalom alá eső dolgok közül nem is szabad szerintük semmit e névvel illetni. Allah azonban éppenúgy ellátja a hatalmaskodót és azt, aki a jogot semmi-be veszi, mint az igazhívőt és a hitetlent, s azt részesíti kegyelmében és út-mutatásában, akit akar. A (mu^ctazilitáknak) erre vonatkozóan még egyéb érveik is vannak, de ezek kifejtésére nincs helyünk.

Tudnunk kell, hogy a javak megszerzése úgy történik, hogy törek-szünk azok birtokbavételére és elsajátítására. A megélhetéshez pedig fára-dozás és munka szükségeltetik, bárminő módon is szeretné, vagy kívánkoz-na bárki is elérni azt. Allah szavai szerint: „Allahnál keressétek a (minden-napi) megélhetést!” Az érte való fáradozás ugyanis aképpen történik, hogy Allah képessé tesz erre és sugallatot ad, mivelhogy minden Alláhtól való. Ám minden szerzeményhez és felhalmozott vagyonhoz nélkülözhetetlen az emberi munka. Ha az előbbieket (forrása) maga a munka, mint a kézműves-ségek esetében, akkor ez világos. Ha a szerzett dolog állattól, növénytől, vagy ásványtól származik, akkor is emberi munka kelletik, mint ez megfi-gyelhető, különben nem lehet szert tenni rá és kihasználatlanul marad.

Allah továbbá létrehozta a két ásványi követ, az aranyat és az ezüstöt, minden felhalmozott vagyon értékmérőjeként. Többnyire ezek jelentik a földilakók számára a kincset és a vagyont. Ha időnként egyéb-re tesznek szert, ezt azzal a szándékkal teszik, hogy e kettőhöz juthassanak. Rajtuk kívül ugyanis minden a piaci forgalom hullámvászásának van kitéve, e kettő azonban független ettől. Ezek adják a haszon, a vagyon és a gazdagság alapját.

Ha mindez bizonyosnak tekinthető, akkor tudnunk kell, hogy mind-azok a javak, amelyeket az ember megszerz és birtokba vesz, ha a kézmű-vevényekből származnak, akkor az, amit megszerz és birtokba vesz, az mun-kájának értéke. Ez a szerzemény értelme. Nem létezik ugyanis más, csak a munka, ám nem önmaga a cél a szerzemény esetében.

Egyes kézművessegek másokat is magukbanfoglalnak, így például az ács- és a takácsmesterség a fa- és a fonál(megmunkálást). Az (előbbi) két kézművességben több a munka, s értéke (is) nagyobb.

Ha (a megszerzett) javak nem kézművevényekből származnak, akkor is a szerzemény és a javak értékébe bele kell számítani az azokat előállító munka értékét. Munka nélkül ugyanis nem lennének megszerzhető javak. Nagyrészüket esetében a munkát közvetlenül megfigyelhetjük, s az értékben kisebb-nagyobb résszel szerepel. Előfordul, hogy a munkát nem lehet köz-vetlenül megfigyelni, mint a forgalomban lévő élelmiszerárak esetében.

Ugyanakkor – mint erről korábban szó esett (ld. II 4, 12) – a bennük (megtestesülő) munkafolyamatokat és költségeket figyelembeveszik a gabonaárak esetében (is), noha ez nem nyilvánvaló azokon a vidékeken, ahol a föld megművelése könnyű, s a (munka)ráfordítás csekély, s csak néhány szántóvetőnek van tudomása róla.

Nyilvánvaló lett, hogy a szerzemények és a javak, teljességgel, vagy zömükben, az emberi munkatevékenységekből származó értékek. Eképpen megvilágosodott a mindennapi megélhetés értelme, ami nem más, mint amiből hasznot húznak. Világos lett a haszon és a megélhetés. Mindkettő elnevezése magyarázatot nyert.

Tudnunk kell azt, hogyha a civilizáció megfogyatkozása miatt a munkatevékenységek megszűnnek, vagy összezsugorodnak, akkor Allah engedélyt ad a javak megszerzésének az elapadására. Megfigyelhető, hogy a gyér népségsű városokban a csekély emberi munkavégzés miatt mennyire szűkös, vagy teljességgel elégtelen a mindennapi megélhetés és a javak megszerzése. Ugyanakkor a munkatevékenységekben bővelkedő városok lakóinak – mint említettük – mennyivel kedvezőbbek az életkörülményeik, s mennyivel nagyobb jólétben élnek. Emiatt mondogatja a köznép (*Cāmma*): ha vidékük civilizációja lehanyatlak, oda van a mindennapi megélhetés is! Még a folyók és a források is elapadnak a steppéken. A források csak akkor buzognak, ha szabadjára engedik a folyásukat és hozzáférnek a vizükhöz, ami csak emberi munka révén történhet – éppenúgy, mint a lábasjóságok tőgyével. Ha (a forrásokat és a folyókat) nem engedik szabadjára és nem férnek hozzá a vizükhöz, akkor kiszáradnak és teljességgel fölszívódnak. Így apad el a tőgy is, ha a fejését abbahagyják. Megfigyelhetjük ezt azokon a vidékeken, ahol a civilizáció (virágzásának) idején törődtek a forrásokkal, mikor azonban pusztulásnak indulnak, teljességgel elapadnak, mintha soha nem lettek volna.

(V 1: Q II,272–6; W 894–8)

A földművelés a gyengék és a szükségét szenvedő beduinok megélhetési módja

Ennek az az oka, hogy a természetben gyökerезik, és egyszerűen végezhető. Emiatt a városi népség és bőségben élők között általában nem találunk olyanokat, akik effélét üznének. Akik erre adják magukat, azokat az alázatosság jellemzi. Midőn a próféta ekevasat látott valamelyik *anšār*

(=medinai muszlim – ford.) házában, így szólott: „Nem került még efféle dolog sohasem az emberek házába, csak úgy, hogy az alázatosság is velemment.” al-Buhārī (hagyománygyűjteményében) erről a hagyományról a (földműveléssel való) túlzott foglalatossággal kapcsolatban számolt be, s így nevezte el azt a fejezetet, amelyben „Óva int a földművelés szerszámaival való (túlzott) foglalatosságtól, ill. a megállapított határ átlépésétől.” Ennek talán az lehet az oka, hogy (e tevékenység) adófizetési kötelezettséggel jár, ami (a földművelők fölötti) uralomhoz és alávetéshez vezet. Akire efféle adófizetési kötelezettség nehezedik, az alázatos és nincstelen amiatt, amit a kényszer és a felsőbbség elvesz (tőle). Muhammad szavai szerint: „Az (utolsó) óra akkor következik be, ha (a muszlim) alamiznahozzájárulása (*zakāt*) adófizetési kötelezettség lesz.” Utalás ez a néppel szemben falánk, zsarnoki uralkodóra, aki korlátlanul és önkényesen gyakorolja a hatalmát, aki elfelejti Allah jogait a birtokolt javakra, és úgy véli, hogy minden jog az uralkodók és a dinasztiák iránti fizetségi kötelezettség (forrása).

(V 8: Q II,296–7; W 914–5)

A kereskedelem értelme, módszerei és fajtái

Tudnunk kell, hogy a kereskedelem nem más, mint kísérlet a tőke gyarapításával elérendő haszonra, mégpedig az áruk olcsón vásárlása és drágán eladása révén, álljanak ezek az áruk rabszolgákból (W: lisztből), gabonafélékből, állatokból, fegyverekből (W: hiányzik), vagy szövetből. Ezt a többletértéket nevezik profitnak (*ribh*).

Aki efféle profitra törekszik, az vagy (úgy jár el), hogy felhalmozza az árut és kivárja vele a piac fluktuálását az olcsóságtól a drágulásig, s eképpen gyarapszik a profitja, vagy pedig más vidékre/országba szállítja, ahol keletőbb a portékája, mint az ő vidékén, ahol vásárolta – így (is) növekszik a profitja.

Emiatt mondta az öreg kereskedő valakinek, aki szerette volna feldehárítani a kereskedelem fortélyát: „Két szóban megtaníthatom azt neked: vásárolj olcsón és árusíts drágán! Ez a kereskedelem nyitja.” Arra utalt ezzel, amit az előbb megállapítottunk.

(V 9: Q II,297–8; W 915)

Simon Róbert fordítása